

Instituția „vecinătății” în Mărginimea Sibiului – mod învățat de gândire și reper referențial al nivelului de civilizație

Alexandru Rizescu

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Articolul tratează rolul instituției „vecinătății” în viața comunităților din Mărginimea Sibiului și felul cum a devenit mod învățat de gândire și acțiune sistemul normativ.

Importanța sistemului normativ al unei organizații, al unei comunități sau al unui grup social este dependentă de necesitatea de a asigura acțiunii sociale un suport generator de mecanisme repetitive eficiente și raționale. Acțiunile umane sunt guvernate de obiceiuri, cutume și deprinderi normative care se transmit de la o generație la alta, exercitând o influență penetrantă asupra conduitelor și a manierelor de a gândi și de a acționa.

Instituție europeană cu multiple funcții, „vecinătatea” a exercitat în viața comunităților, în mod constant, efecte de autoreglare a structurii morale a dreptului cutumiar român. Ca instituție cu funcție de control social ce atrăgea atenția în special asupra greșelilor morale, rezultată din practici împărtășite și întărite încă de la apariția obștilor sătești și continuate pe un alt plan, instituția „vecinătății” a avut o influență dominantă în viața socială a satului românesc din Mărginimea Sibiului.

Prin natura lor, oamenii sunt sociabili. Tendința de a se organiza și coopera în cadrul unor relații interdependente este inerentă, iar istoria umanității se confundă cu istoria organizațiilor sociale. Grupurile și organizațiile sunt o parte adânc înrădăcinată în existența noastră cotidiană. Ne naștem într-o familie cu ajutorul unei organizații. Apoi ne petrecem o foarte mare parte din viață în instituții formale și grupuri informale.

Cele mai rafinate studii de etnologie tratează problematica relațiilor de socialitate, vecinătate și rudenie, însă metodele au fost folosite pentru a analiza și alte

sisteme de categorii. Descrierea normelor comunităților din Mărginimea Sibiului încearcă să folosească această abordare metodologică pentru explicarea sistemului normativ instituit și asumat, care reprezintă un domeniu relevant pentru nivelul de civilizație al unei națiuni.

Repere teoretice

Între procedurile generale ale unui etnolog se includ, de regulă, următoarele etape:

- definirea domeniului cognitiv;
- descrierea obiectelor, a faptelor sau realităților incluse în acest domeniu;

– determinarea acelor obiecte care sunt grupate într-o anumită categorie și a acestora distincte/care nu sunt incluse;

– formularea regulilor de clasificare (grupare) și discriminare a obiectelor.

Un excelent exemplu de metodă de acest tip este acela al instituției „vecinătății” – ca modalitate de organizare socială a comunităților din Mărginimea Sibiului.

Dincolo de semnificațiile ei conservatoare, ordinea socială are și o serie de conotații pozitive, referindu-se la capacitatea comunității:

– de a asigura coordonarea activității sociale;

– de a ține sub control agresivitatea indivizilor;

– de a facilita continuitatea socială;

– de a permite predictibilitatea conduitelor și acțiunilor umane.

Organizațiile nu sunt ceva distant sau fenomene impersonale, ele au fost și sunt inexorabil implicate în viața noastră cotidiană. Astfel, am fost și suntem cu toții membrii unei societăți organizaționale, respectiv oameni care cooperăm în cadrul unor grupuri pentru a realiza și îndeplini o diversitate mare de scopuri și obiective.

Apariția instituției „vecinătății” în comunitățile din sudul Transilvaniei ca o instituție centrală, distinctă și călăuzitoare a fost evenimentul central în istoria socială a acestor comunități. Rareori, dacă nu cumva niciodată, istoria umanității a cunoscut o nouă instituție care să devină atât de rapid indispensabilă comunității și la fel de rar s-a văzut ca o nouă instituție să întâlnească o atât de slabă rezistență și forță de pătrundere. Desigur această instituție a cunoscut dezvoltări diferite, un factor esențial al diferențelor fiind cultura.

În sensul cel mai general, cultura se referă la modelul de viață al unui popor. Indivizii au urmat întotdeauna anumite căi care au devenit curente și obișnuite, transformându-se astfel într-un model, respectiv

o mulțime de precepte cu o semnificație anume. Societățile se deosebesc în mod esențial prin modelele culturale, iar comparațiile transculturale sunt posibile tocmai pentru că putem identifica asemănări și deosebiri chiar în mijlocul diferențelor culturale. „Când sunt puse unul lângă altul, modelele culturale ale societăților sunt asemenea fulgilor de nea, respectiv nu găsim doi asemenea. Dar un ochi experimentat poate descoperi asemănări între caracteristicile unui model și cele ale altuia.” (Edgerton și Ladness, 1974, 82)

Existența oricărui individ ca ființă socială în comunitățile din Mărginimea Sibiului a presupus o serie de obligații exercitate în tot cursul ciclului său de viață, concretizate într-o serie de norme sau reguli dintre care unele se completează între ele, altele sunt contradictorii față de altele, fiind specifice unor grupuri cu interese diferite. Aceasta a presupus o socializare graduală astfel: în copilărie prin familie, în adolescență prin cetele de feciori și la adulți prin instituția „vecinătății”.

„Conștientizând rolul social al normelor, devine provocare investigarea procesului de producere al acestora. Pe parcursul demersurilor investigative am dedus că nu numai posibilitățile oamenilor de a se raporta la reglementări sunt diferite, dar ei își justifică atitudinile în modalități incompatibile.” (Sfârlog, 2004, 173)

Ele nu se exclud însă una pe alta, deoarece totalitatea acțiunilor umane implică o multitudine de valori, interese și motivații ce creează dinamica societății ca întreg. Diversitatea acestor norme și reguli de conduită, ca și modul lor specific de funcționare în variate contexte de viață determină așa-numita ordine normativă a unei societăți, în temeiul căreia apare reglementată desfășurarea normală a vieții sociale.

Ordinea normativă poate fi înțeleasă doar în raport cu înțelesul global al

termenului de cultură al unei societăți. Orice tip de societate/comunitate, cuprinde toate componentele majore (Lundberg, Schrag, Larsen și Catton, 1968, 172):

a) un sistem de acțiune ce cuprinde totalitatea modelelor de realizare a activităților, printre care obiceiuri, deprinderi, uzanțe etc. ;

b) un sistem normativ ce specifică în ce mod trebuie să acționeze membrii unei societăți și conform căror norme pentru a-și exercita drepturile, îndatoririle și responsabilitățile ;

c) un sistem de produse materiale și simbolice apărute ca rezultat al acțiunii și interacțiunii umane și care influențează modul de viață.

Aceste trei sisteme determină forme specifice de reglementare a relațiilor sociale, concretizate prin unitatea dintre valori și norme sociale. Normele exprimă modul în care se pot realiza aceste idealuri sau valori, iar valorile au un caracter normativ prin sensul prescriptiv acordat binelui, adevărului, dreptății etc., care reprezintă cerințe sociale imperative (ceea ce trebuie să fie, ceea ce trebuie evaluat în mod pozitiv, ceea ce reprezintă o îndatorire generală cu caracter ideal). Aceste cerințe, ce implică pe de-o parte necesitatea, iar pe de altă parte, evaluarea acțiunii, se pot modifica în cursul istoriei în funcție de perioade și epoci, de conținutul concret acordat de diferite societăți valorilor general-umane.

Importanța sistemului normativ este dependentă de necesitatea de a asigura acțiunii sociale un suport generator de mecanisme repetitive eficiente și raționale. Acțiunile umane sunt guvernate de obiceiuri, cutume și deprinderi normative ce se transmit de la o generație la alta, exercitând o influență puternică asupra conduitei și a manierelor de a gândi și

acționa. Ele sunt reglementate, totodată, de o serie de legi, reguli sau obligații care impun un anumit mod de exprimare publică a conduitei, orientând-o pe căi dezirabile și predictibile.

Ordinea normativă a oricărei instituții, ca parte integrantă a ordinii sociale stabilite, impune membrilor săi să exercite numai acele acțiuni și să manifeste acele conduite compatibile cu codurile sale culturale, morale și legale. Doar în acest mod pot fi asigurate normalitatea și raționalitatea vieții sociale, „standardizarea” unei mari părți a comportamentului uman permițând o comunicare concertată și inteligibilă a membrilor societății și indicații pertinente pentru modul său de a acționa.

Factorul cultural poate explica în bună măsură modul cum funcționează ordinea socială într-o anumită societate. În măsura în care comportamentul cultural poate fi definit ca o totalitate de acțiuni, reacții, convingeri, aspirații, enunțuri verbale sau experiențe subiective (adică de tot ceea ce face, ce spune, ce gândește și simte un individ într-o situație socială specifică), el apare determinat de valorile, credințele și normele ce alcătuiesc componentele fundamentale ale unei culturi. Un asemenea comportament cultural este învățat și împărtășit în comun, ca efect al apartenenței individului la o anumită colectivitate definită prin valori, credințe și norme distincte. Acestea permit să se intuiască, cu relativă certitudine, ce curs va lua comportamentul, cum se va manifesta, ce coloratură specifică va avea în anumite împrejurări sociale. Astfel, în orice societate umană, membrii diferitelor grupuri sociale prezintă o anumită uniformitate a conduitei, vizibilă prin modul predictibil în care se comportă fiecare dintre ei în viața socială.

Rolul presiunilor normative în raționalizarea acțiunilor și a conduitelor sociale

Una dintre problemele principale ale istoriei, etnologiei, antropologiei și sociologiei o constituie relația dintre acțiunea umană și ordinea normativă a unei anumite societăți într-o perioadă a existenței sale. Pentru a putea funcționa adecvat, orice societate sau grup social trebuie să impună acțiunilor și conduitelor membrilor săi respectarea anumitor norme concretizate sub forma unei datorii, obligații sau reguli. Aceste norme cer imperativ indivizilor să adopte numai anumite procedee pentru îndeplinirea unor acțiuni și să realizeze numai acte compatibile cu valori și interese sociale generale. Rolul principal al normelor sociale constă deci în caracterul lor coercitiv: exercitarea unei presiuni sociale, resimțită sau nu de indivizi, pentru a-i face să se conformeze exigențelor vieții sociale.

Referindu-se la acest aspect, Emile Durkheim menționa, între proprietățile fundamentale ale normelor sociale, natura lor coercitivă, adică puterea de a exercita asupra indivizilor o constrângere directă sau indirectă. „Un fapt social se recunoaște după puterea de constrângere externă pe care o exercită sau este în stare să o exercite asupra indivizilor; iar prezența acestei puteri se recunoaște, la rândul său, fie după existența unei sancțiuni determinate, fie după rezistența pe care faptul o opune fiecărei acțiuni individuale care tinde să-l violeze” (Durkheim, 1974, 65). În accepțiunea acestuia, faptele sociale (modurile de a lucra, de a gândi sau de a simți), concretizate în moduri de acțiune (obiceiuri, cutume etc.), credințe sau instituții, sunt investite cu o putere normativă în virtutea căreia comunitatea reacționează împotriva oricărei ordini și coeziuni

sociale. Încălcarea ordinii de drept atrage după sine reacția punitivă a justiției. Încălcarea normelor morale generează reacția opiniei publice. La rândul ei, sfidarea convențiilor sociale provoacă reacțiile celorlalți, în așa fel încât ironia, râsul și alte sancțiuni cu caracter informal produc aceleași efecte ca și o pedeapsă propriu-zisă. Enunțarea caracterului obligatoriu al respectării normelor sociale pare un truism, dar ea are meritul de a evidenția faptul că, în viața socială, majoritatea acțiunilor și conduitelor umane, exceptându-le pe cele ce caracterizează indivizii asociale, bolnavii psihic, de exemplu, care se autoexclud ori sunt excluși din cadrul normalității sociale, sunt reglementate și orientate în mod normativ. Aceasta nu înseamnă postularea unui determinism normativ absolut care exclude orice acțiune umană. Pentru a fi rațională și mai ales eficientă, trebuie să fie în același timp normală, adică bazată pe reguli. În acest sens, acțiunii respective îi sunt asociate norma și sancțiunea.

În aceste situații organizaționale tipice, adică în grupuri, instituții sau societăți organizate în mod ierarhic în funcție de structuri ierarhice, cum este și instituția „vecinătății”, respectarea normei devine o obligație imperativă, determinată de necesitatea evitării oricărei perturbări a ordinii sociale și a conflictului între acțiuni diferite. Aici, conformarea la obiceiuri, cutume și norme devine un element fundamental pentru coordonare și eficiență, care trebuie stimulat și verificat prin controale sociale formalizate, prin codificarea acțiunilor și a sancțiunilor aplicate în cazul neîndeplinirii lor. Următoarele motive par să decidă hotărâtor asupra importanței factorului normativ în viață:

- necesitatea de a oferi un suport rațional actelor și conduitelor noastre, de a le face accesibile celorlalți, fără a se confunda cu normalitatea; raționalitatea este

echivalentă, în acest sens, cu capacitatea individului, oferită de integritatea funcțiilor sale psihice, de a se manifesta în mod rațional, adică de a adopta moduri tipice de comportament și procedee acceptate de acțiune în diverse situații sociale în care este integrat;

- necesitatea firească a raționalizării acțiunilor, respectiv capacitatea de a alege în atingerea scopurilor cele mai eficiente și eficiente mijloace, raționalitatea implicând aici sensul weberian de adecvare a mijloacelor la scopuri;

- nevoia firească de obținere a recunoașterii, identității și securității sociale și personale, de a nu ne izola de semenii noștri, acționând și comparându-ne în asemenea mod, încât să evităm conflictele și neînțelegerile, să ne putem racorda la acțiunile și conduitele celorlalți;

- dirijarea sociabilității umane în sensul dorit de societate și asigurarea predictibilității acțiunilor și conduitelor de așa manieră, încât să se producă un efect scontat, anticipat și dezirabil. O acțiune sau o conduită ce încalcă normele și nu mai respectă obligațiile asumate prin „contractul social”, specific „vecinătății”, nu este numai o manifestare atipică, ci și una pe care membrii grupului o pot califica în diferite moduri (bizară, excentrică, insolită, nonconformistă, irațională sau anormală), aprecieri care se extind într-o gamă extrem de largă, depinzând de gradul de toleranță sau permisivitate a grupului, de normele și valorile sale, de autonomia pe care o oferă acest grup conduitei individuale.

Pentru a înțelege mai bine rolul instituției „vecinătății” trebuie să facem distincția dintre norme și valori. Normele sociale sunt căi standardizate, distinctive de comportare. Ele prescriu o comportare specifică într-o situație particulară. J.R. Hackman definește normele astfel: „Caracteristici structurale ale grupurilor ce rezumă

și simplifică procesul de influență a grupului” (1986, 1455). Normele servesc la coordonarea, direcționarea comportamentului membrilor grupului. Ele sunt prezentate în situații specifice (ceea ce este acceptabil într-o situație, poate să nu fie acceptat în alta), în timp ce valorile sunt concepte generale ce se aplică în toate situațiile. Cele mai multe norme sociale evoluează din valorile unei culturi date.

Valorile sunt principalele variabile culturale. O cultură pe care o putem considera o promovare colectivă a minții sau conștiinței umane comunică valorile ei individului prin familie, școli, biserică și alte instituții. Aceasta asigură relativa lor permanență. Cultura se schimbă în timp, dar aceste schimbări sunt relativ încete.

În cadrul oricărei societăți sau al oricărui grup, normele au o importanță deosebită, ele fiind cele care evidențiază caracterul acesteia, stabilind locul și rolul indivizilor.

„Vecinătatea” – modalitate specifică de normare a vieții publice în comunitățile din Mărginimea Sibiului

Oamenii modelează cultura și în același timp sunt modelați de ea. Din cultura noastră învățăm ce semnificații să atașăm evenimentelor din lumea noastră și oamenilor care le provoacă. În acest fel, culturile diferă după modul de interpretare. Înțelegerea și evaluarea altora potrivit cu cadrul de referință al culturii proprii a unui individ este o consecință inevitabilă a identității culturale. Oamenii sunt socializați și se socializează pentru a-și folosi cultura ca instrument de interpretare. Cultura controlează comportamentul uman într-o manieră nonrațională, dar totuși persistentă. Deoarece deprindem comportamentul cultural din copilărie, acesta se

impregnează adânc în subconștient. Astfel, condiționarea culturală este adânc înrădăcinată în subconștientul nostru și adesea recunoaștem propriile noastre atribute culturale numai când suntem în fața altor culturi.

Modelele creează uneori impresia unui simplu împrumut. Teoria modelelor și a tipurilor în organizarea administrativă, astfel înțeleasă, este însă incompletă. Este și cazul instituției „vecinătății” care „...a fost preluată de la sași și a lăsat urme în cele mai diverse domenii de existență” (Mihăilescu și Vintilă, 2002, 10).

Această instituție nu poate fi înțeleasă corect fără o cercetare aprofundată din punct de vedere etnologic, antropologic și sociologic a formei de organizare a comunităților săsești numită *Nachbarschaft*.

Numai stabilirea interdependenței dintre modele, în cadrul neconținutelor lor transformări și perfecționări, în cadrul unui proces social creator de durată și al unui proces tehnic de receptare poate explica apariția și dezvoltarea acestei instituții în sudul Transilvaniei și în special în Mărginimea Sibiului, ca modalitate specifică de organizare socială care să răspundă necesităților administrației săsești, dar și nevoilor social-economice ale românilor.

„Vecinătatea” este o categorie de reprezentare spațială care fixează date cu caracter atât material, cât și spiritual sau de istorie socială. La aceste semnificații diferite sunt mereu adăugate, pe de o parte, apropierea spațială, iar pe de altă parte, relațiile sociale ale celor care locuiesc unii lângă alții, ca două dimensiuni ce aparțin solidar aceleiași noțiuni de vecinătate.

„Vecinătatea” nu se referă, în nici un caz, la modelul relațional local de orice fel, ci, cu caracter specific, la densa rețea de interacțiuni ale comunităților locale, puternic integrate. Acest lucru devine foarte clar în sensul normativ al unei

„bune vecinătăți”, care și astăzi se mai referă adesea la relații personale sau chiar sentimentale relativ puternice.

În cadrul satului tradițional din sudul Transilvaniei, familiile au fost și o parte mai sunt încă grupate pe „vecinătăți”. Vecinătatea este cea care generează – în plan social – legătura/unitatea dintre familie și sat, iar în sudul Transilvaniei, inclusiv în Mărginimea Sibiului, ea a devenit o instituție majoră în viața românilor.

Dacă privim cu mare atenție orchestrațiile diverse ale acestui model „unic” al „vecinătății” la români, maghiari, dar chiar și la sași, la jocul influențelor reciproce țesute în și prin practicile istorice ale instituției, constatăm mai degrabă osmoză și creativitate decât „ciocnire” între civilizații.

Un fapt rămâne însă sigur, și anume importanța aculturală a „vecinătății” în societatea românească.

Lumea medievală a fost una a solidarităților, și nu a unei solidarități. Omul medieval era prins într-o vastă rețea de solidarități, ce mergeau de la comunitatea rurală, ca să nu ne referim neapărat la clanurile de familie din interiorul acesteia, până la marea comunitate creștină, ce transcende limitele organizărilor politice. Între aceste două extreme se aflau alte solidarități, precum confreriile (în care intră și „vecinătatea”), organizațiile profesionale (breslele), stările politice etc.

Dacă în alte regiuni această instituție a fost un simplu episod legat de implantarea prin forță de către sași a ordinii feudale occidentale, instituția „vecinătății” a dominat istoria medievală și modernă a românilor din sudul Transilvaniei. Astfel, comunitățile rurale românești din Mărginimea Sibiului (de exemplu, Rășinari, Gura Râului, Orlat, Săliște și Jina etc.) au format vecinătăți proprii sub influența administrației săsești și adaptând modelul instituției săsești.

Satele săsești erau compuse, în general, din patru unități locale, patru „vecinătăți”. Fiecare „vecinătate”, independent de mărimea ei, era împărțită în patru societăți de zece. O societate de zece cuprindea 16-20 de gospodării așezate una lângă alta sau, în orașe, zece familii săsești.

Profund originală, instituția românească a preluat din formele specifice de organizare ale sașilor, iar evoluția ei a fost influențată de funcția de punte de comunicație între Occidentul latin și Orientul bizantin pe care, prin transumanța efectuată sau prin roire, această zonă etnoculturală a deținut-o de-a lungul timpului.

Acest fapt este dovedit de diferențele specifice fiecărei comunități din satele din Mărginimea Sibiului care, spre deosebire de *Nachbarschaft*-ul săsesc, nu avea o organizare standard, ci deosebiri legate de modalitățile de satisfacere a necesităților.

În Cristan: „Câte ulițe erau, atâtea vecinătăți. Se numeau după numele uliței”, iar în Jina „erau 12 vecinătăți, după străzi: Târgul, Hodișul Mic, Hodișul Mare, Ulița Mare, Capu satului, Valea secii, Curmătura, Prislop, Cucusue, Vecinătatea lui Martin, Guruiețu Mare” (Ghinoiu, 2004, 359).

Modalitățile și criteriile de alegere a conducătorilor erau și ele diferite și răspundeau necesităților fiecărei comunități, astfel: în Jina, „tatăl de vecini era ales în adunarea de vecini, pe unul, doi ani. Aduna oamenii la diferite treburi”; în Ludoș „tată de vecini era ales un om mai destoinic, mai în putere. În ajun de Anul Nou era alegerea. Se alegea pe mai mulți ani, și pe zece ani. Tatăl vecinătății avea grijă să cumpere oale. Când murea cineva, era un pârgar (poștaș) al vecinătății care chema pe toată lumea să participe la pomană cu lingură și furculiță și să vină toată vecinătatea la priveghi”; în Mohu „era ales un țighidiș, de obicei cel care

se căsătorise de un an, pentru un an. Adună oamenii pentru muncile comunității”; în Săcădate, „tăblașul (conducător) era ales de către cei din zeciu pe viață. Organiza înmormântările”, iar în Șeica Mare „tatăl vecinilor era ales un om mai dezghețat, mai iubit de oameni, pentru un an, dar tatăl vecinilor putea să stea și 30 de ani dacă era iubit de oameni. Avea grijă să participe toți la priveghi, la înmormântări” (Ghinoiu, 2004, 359). Sistemul tradițional românesc de organizare instituțională (cete, vecinătăți, Sfatul bătrânilor, tovarășii etc.), relațiile etice care au stat la bază sunt concrețiuni social-istorice ale concepției despre lume și viață, ale viziunii particulare despre ideea de dreptate, justiție și administrație la români, despre formele de cultură și civilizație, cu nimic mai prejos decât ale vecinilor sau ale Occidentului.

„Cercetările efectuate în satele din sudul Transilvaniei, cu populație românească, au scos în evidență continuitatea în timp, până în actualitate, a vecinătăților cu statute asemănătoare celor consemnate în documente. La români, statutele «vecinătăților» se numeau și «articulușuri».

Vecinătățile nu promovau numai spiritul unității între vecini, ci au fost, până în secolul al XX-lea, instanțe de control social. Tatăl vecinătății avea obligația:

- să supravegheze modul cum se păstrează curățenia, ordinea și siguranța cetățenilor din vecinătate;
- să urmărească respectarea bunei cuviințe și în special participarea la serviciul divin;
- să fixeze - împreună cu «bătrânii» - amenzile pentru încălcarea normelor.

Prin intermediul tatălui, vecinătatea lua cunoștință de îndatoririle față de comunitatea mai mare în care este integrată: satul sau comuna.

Aceste raporturi descriu relații de orientare din partea normărilor exercitate la

nivelul organizației gestionare. Totodată, sunt predictibile raporturi de influențare din partea normărilor specifice «vecinătății», normări care se pot extinde, în funcție de evoluțiile ce se produc în cadrul socialului, la nivelul întregii societăți.

Așadar, la o primă evaluare putem aprecia că între normarea socială și normarea în domeniul «vecinătăților» se instituie raporturi directe de dependență” (Rizescu, 2002a, 88).

Ca instituție europeană cu multiple funcții, „vecinătatea” a exercitat în viața sătească, în mod constant, efecte de autoreglare a structurii morale a dreptului cutumiar român. Ca instituție de judecată populară ce atrăgea atenția în special asupra greșelilor morale, rezultată din practici împărtășite și întărite încă de la apariția obștilor sătești și continuate pe un alt plan de instituția „vecinătății”, a avut o influență dominantă în viața socială a satului românesc din Mărginimea Sibiului.

„Vecinătatea” ca formă de organizare socială a putut să valorizeze ambele niveluri de raportare la ceilalți, să exprime solidaritatea, nevoia de „a fi” cu ceilalți și de a susține ajutorarea, nevoia lui „a face” împreună cu ceilalți. Aspectele cele mai frecvente prin care se exprimă solidaritățile și ajutorările sunt: înmormântarea și, în special, toate situațiile problematice; integrarea membrilor „vecinătății” în comunități, la nivel individual și la nivel de grup; susținerea identitară.

Modul în care românul a conceput normele sociale, a întreprins organizarea instituțională în plan social, administrativ și juridic și a concretizat-o în plan cultural scoate în evidență experiența particulară, maturitatea de gândire și originalitatea creatoare a culturii și civilizației populare românești.

O altă trăsătură este comunitatea de drept definită în izvoarele medievale prin „obiceiul și legea țării noastre”, ce cores-

punde formulei *consuetudines terrae* din sursele germane contemporane de expresie latină.

Asemănările dintre „vecinătatea” românească, *Nachbarshaft*-ul săsesc și „vecinătatea” maghiară din Transilvania sunt rezultatul contactelor dintre aceste comunități învecinate sau care au avut o arie comună de circulație ce a favorizat împrumuturile, interferențele, influențele reciproce. Căile de comunicare, de transmitere a unor tradiții, le-au constituit în principal administrația din *fundus regius*, piețele, târgurile și păstoritul transhumant. Un rol important în acest context l-au avut negustorii și unii meșteșugari care mergeau să-și valorifice produsele în afara granițelor spațiilor lor de origine. Colportori de tradiții, ei au facilitat împrumuturile.

La baza dreptului cutumiar românesc al obștilor sătești libere sau aservite stau câteva principii juridice emaneate din îndelungata experiență de conviețuire în comunitate:

- principiul legăturilor comunitare (în comunitățile de sânge, vicinale sau obștești) dintre posesorii de pământ și folositorii pământului în scopuri obștești sau individuale;
- principiul muncii (comunitare sau individuale) a pământului obștesc, familial sau individual;
- principiul responsabilității comune (sătești sau familiale).

Cu aceste caracteristici, puternic ancorate și la români, „comunitatea” vecinătății dezvoltă într-o mai mare măsură orientarea organizațională. Din punct de vedere al conținutului său, „frăția” nu este semnificativ diferită de cea întâlnită în alte forme de organizare a societăților țărănești din zonă, dar numele sunt prescripții precise, uneori și scrise, ceea ce îi limitează mult caracterul difuz. Membrii „vecinătății” sunt incluși în grupul

lor de apartenență ca și orice alt țăran, dar există, virtual cel puțin, opțiunea intrării și posibilitatea de ieșire, astfel încât atunci când condițiile istorice o vor permite, această virtualitate să se transforme, relativ firesc, în realitate. În sfârșit, deși gospodăriile își păstrează individualitatea și proprietatea, ceea ce le definește în mare măsură este asocierea lor rațională în unitățile supraordonate ale „vecinătăților”.

Revenind asupra acestor cazuri mai mult sau mai puțin diferite, putem să afirmăm că „întrajutorarea” proprie oricărei comunități locale se negociază diferit, în funcție de repartitia specifică a rolurilor între unitățile elementare ale familiilor și cele supraordonate ale „vecinătăților”. Cele trei situații evocate sunt și trei modalități relativ distincte de geografie socială de referință, la care recur, în mod preferențial, societățile locale pentru rezolvarea unor probleme oarecum comune. Plasticitatea și adaptarea acestor forme de organizare la cerințe economice specifice este fără doar și poate importantă și constituie un factor determinant în geometria variabilă în timp și spațiu a acestora. Nu trebuie subevaluat însă nici rolul acestor „geografii sociale”, cu frontierele lor specifice între unități de apartenență, ce constituie soluții strategice de „lungă durată”, la care localnicii țin și pe care tind să le reproducă cutumiar în măsura posibilului. După cum remarcă și Max Weber, există însă și relația inversă, care face ca „economia să suporte ea însăși influența unor legi structurale proprii comunității în cadrul căreia se dezvoltă. În ceea ce privește stabilirea momentului și a modului cum se produce aceasta, este imposibil să se formuleze o regulă generală de o anumită cuprindere” (Weber, 1998, 54).

Concluzii

„Vecinătatea” este modalitatea de organizare socială care s-a creat ca efect direct al influențelor sintetizante ale apropiierii spațiale. Aceasta a indus necesitatea vecinilor de a-și strânge și echilibra diversele interese.

„Vecinătățile” constituie un model de instituție specific culturii europene, care funcționează cu norme bine definite și presupune colaborări mult mai strânse decât în comunitățile bazate pe legăturile de rudenie.

Urmărind filiera weberiană și evaluând rolul important al religiei, Samuel Huntington aprecia că „dintre toate elementele care definesc civilizațiile, cel mai important, în mod frecvent, este religia. Într-o foarte mare măsură, marile civilizații din istoria omenirii au fost strâns identificate cu marile religii ale lumii...” (Huntington, 1998, 59), deși realitatea demonstrează că, în acest caz, confrimările, deși au fost caracteristice confesiunilor romano-catolică și protestante, au funcționat și în cadrul religiei ortodoxe („vecinătățile” și cetele de feciori). Repartiția mai mult sau mai puțin particulară a responsabilităților în cadrul acestei modalități de organizare socială, dar și între acestea nu este însă niciodată una permanentă și perfect stabilă, chiar dacă în multe cazuri ajunge să fie considerată „arhetipală” pentru o „națiune” sau alta. Specificul etnocultural (felul de a fi) al românilor s-a obținut numai pe fondul interacțiunii dintre aceștia și mediul specific acestui areal, denumit *fundus regius*. Cerințele externe, îndeosebi cele ale mediului social reprezentat de rigoarea germană, s-au interiorizat, devenind astfel moduri de gândire, aspirații, atitudini, motive, valori etc.

Toate influențele externe au fost filtrate prin condițiile interne, acestea coparticipând

ca elemente ale „aliajului”. Dezvoltarea, ca ordine succesivă a stadiilor, a fost o rezultată a conlucrării dintre aceste influențe și condiții, o codificare în care nu se mai poate decela între împrumuturile ce au acționat și sistemul de înregistrare folosit (condiții). Ea nu a fost un simplu „efect de amprentă” sau „copiere” a *Nachbarshaft*-ului săsesc, ci un proces complex de elaborare și „construire” a unei instituții specific românești ce a răspuns unor necesități proprii comunităților românești.

Pe de o parte, ea constituie obiectul unor conflicte și negocieri interne permanente, legate de cele mai multe ori de drepturile și relațiile ce decurg din acestea ale comunităților și ale acestora din urmă în raport cu cele ale colectivității teritoriale mai largi.

Pe de altă parte însă, această repartitie a relațiilor sociale și a responsabilităților între unitățile de apartenență ale comunităților locale nu este doar opera lor internă și nici numai rezultatul unor adaptări la

constrângeri externe, ci poate fi și obiectul unor presiuni externe explicite într-un sens sau altul. Din motive administrative, mai ales fiscale, dar și militare etc., guvernările imperiale au fost adesea interesate în menținerea și/sau promovarea unor unități sociale mai largi. În cazul românesc, obștea a fost și a continuat să fie multă vreme un subiect colectiv în relațiile cu administrația săsească din *fundus regius*.

„Vecinătățile” au fost instituții locale foarte sensibile la modificările economice, politice, sociale, precum și la schimbarea de putere. Încă din a doua jumătate a secolului al XX-lea, funcția lor de păstrare a ordinii publice și a comunității de viață și-a pierdut treptat importanța.

Produsul acestui mod de organizare socială și a unui anumit fel de socializare îl constituie un tip de om ce corespunde modelelor culturale de gândire și acțiune specifice, care constituie matricea fundamentală a comunităților din Mărginimea Sibiului.

Bibliografie

- Bădescu, Ilie. (2003). *Sincronism european și cultură critică românească*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Bernea, Ernest. (2004). *Trilogie sociologică*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Bucur, Corneliu. (1977). Noi contribuții etnologice la stabilirea profilului istorico-cultural al poporului român. *Repere sibiene*, Sibiu.
- Cancian, Francesca. (1975). *What are Norms?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Chelcea, Ion. (1931). Distanța socială. *Societatea de mâine*, VIII, 10-11.
- Chelcea, Ion. (1967). Lăturenii – contribuții la istoria societății tradiționale a românilor. *Apulum*, Alba-Iulia, VI, 503-529.
- Chelcea, Ion și Chelcea, Septimiu. (1990a). Forme tradiționale de cooperare în viața poporului român. *Sociologie Românească*, 1-2.
- Chelcea, Ion și Chelcea, Septimiu. (1990b). *Tovărășiile tinerilor – forme tradiționale de cooperare în viața poporului român*. În Septimiu Chelcea (coord.). *Psihologia cooperării și întrajutorării umane*. București: Editura Militară.
- Chirot, Daniel. (1976). The Romanian communal village: An alternative to the Zadruga. În Robert F. Byrnes. *Communal families in the Balkans: The Zadruga. Essays by Philip E. Mosely and Essays in His Honor*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Chirot, Daniel. (1996). *Societăți în schimbare*. București: Editura Athena.
- Cobianu-Băcanu, Maria. (1991). Valențe umane ale conviețuirii în comunități etnice. *Sociologie Românească*, 1-2, 33-44.
- Douglas, Many. (2002). *Cum gândesc instituțiile*. Iași: Editura Polirom.

- Dumitru, Răzvan. (2001). Gospodăria, între vecinătate și rudenie. *Sociologie Românească*, 1-4.
- Edgerton, R.B. și Ladness, L.L. (1974). *Methods and styles in the study of culture*. San Francisco: Chandler and Sharp.
- Durkheim, Emile. (1974). *Regulile metodei sociologice*. București: Editura Științifică.
- Ghinoiu, Ion (coord.). (2004). *Sărbători și obiceiuri* (vol. III.: *Transilvania*). București: Editura Enciclopedică.
- Hackman, J.R. (1986). Group influence on individual. În M.D. Dunnette (ed.). *Handbook of industrial and organizational psychology* (pp. 1455-1525). Chicago: Rand McNally.
- Herseni, Traian. (1931). Sociologia spațiului. *Societatea de mâine*, VIII, 5.
- Huntington, Samuel. (1998). *Ciocnirea civilizațiilor*. București: Editura Antet.
- Irimie, Cornel, Dunăre, Nicolae și Petrescu, Paul (coord.). (1985). *Mărginenii Sibiului. Civilizație și cultură românească*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Kalinowski, George. (1972). *La logique des normes*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Lundberg, A. George, Schrag, C. Clarence, Larsen, N. Otto și Catton, R. William Jr. (1968). *Sociology*. New York, Evanston și Londra: Harper & Row Publishers.
- Mihăilescu, Vintilă (coord.). (2002). *Vecini și vecinătăți în Transilvania*. București: Editura Paideia.
- Moise, Ilie. (1999). *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*. Sibiu: Editura Imago.
- Rizescu, Alexandru. (2002a). „Vecinătatea” o modalitate de normare a activității comunităților din sudul Transilvaniei. *Transilvania*, 1.
- Rizescu, Alexandru. (2002b). Dimensiuni culturale ale instituției vecinătății la românii din Mărginimea Sibiului. *Sesiunea internațională de comunicări științifice „Rolul științelor sociale și comportamentale în analiza realităților societății românești”* organizată de Catedra de sociologie-etnologie a Facultății de Științe a Universității „Lucian Blaga”, Sibiu.
- Rizescu, Alexandru. (2003). „Vecinătățile” – solidarități specifice comunităților din spațiul european. *Sociologie*, 2.
- Rizescu, Alexandru. (2004a). Imagini ale cotidianului la românii din sudul Transilvaniei în secolele XIV-XIX. *Transilvania*, 2.
- Rizescu, Alexandru. (2004b). *Mentalități contemporane*. Sibiu: Editura Alma Mater.
- Rizescu, Alexandru. (2005). „Vecinătatea” – o instituție tradițională românească cu vocație europeană. *Transilvania*, 1.
- Sandu, Dumitru. (2003). *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*. Iași: Editura Polirom.
- Sandu, Paula. (1998). Modern și tradițional în cadrul instituției vecinătății. *Caiete de teren*, Observatorul Social, IV.
- Schenk, Annemie. (1995). *Die Nachbarschaft bei den Siebenbürger sachsen. Zum Inhalt von Nachbarschaftladen*. În Krupa Andras, Eperjessy Ernő, Barna Gabor (eds.). *Treffen von Kulturen – Konflikte von Kulturen*, Budapesta: Békéscsaba.
- Schullerus, Adolf. (2003). *Scurt tratat de etnografie a sașilor din Transilvania*. București: Editura Meronia.
- Scott, W. Richard. (2004). *Instituții și organizații*. Iași: Editura Polirom.
- Sfârlog, Benoni. (2004). Aspecte teoretice privind investigarea procesului de normare socială. *Anuarul Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”*, 3.
- Stahl, Henri, H. (1936). Vecinătățile din Drăguș. *Sociologie Românească*, I, 1.
- Stahl, Henri, H. (1946). *Sociologia satului devălmaș românesc* (vol. I: *Organizarea economică și juridică a trupurilor de moșie*). București: Fundația Regele Mihai I.
- Stahl, Henri, H. (1972). Satul Drăguș după 40 de ani. *Viitorul social*, 2.
- Tönnies, Ferdinand. (1920). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Berlin.
- Vedinaș, Traian. (2001). *Introducere în sociologia rurală*. Iași: Editura Polirom.
- Weber, Max. (1998). *Sociologia religiei. Tipuri de organizări comunitare religioase*. București: Editura Universitas.
- Zamfir, Cătălin. (1972). *Metoda normativă în psihosociologia organizării*. București: Editura Științifică.

Zamfir, Elena. (1973). *Modelul sistemic în sociologie și antropologia culturală*. București : Editura Științifică.

Abstract

The article presents the role of the „brotherhood” Institution in the community life from „Mărginimea Sibiului” and the means the normative system became a thinking learned system and action.

The importance of the normative system of an organization, community or social group is dependent of the necessity to assure the social system a generator support of effective and rational repetitive mechanism. The human actions are governed by customs, habits and normative skills that are transmitted from one generation to another, thus influencing a pervading influence on the acting and thinking means and modalities.

Being a European Institution, with multiple functions, the „Brotherhood” has regularly exercised, within the community life, certain effects of self-regulation of the moral structure of the Romanian customer rights. As a social function controlling institution- emphasizing the moral mistakes, as a result of the shared practices, and also hardened by the village communities and continued on a different plan by „The Brotherhood Institution”- it has a dominant influence in the Romanian village social life from „Mărginimea Sibiului”.

Primit la redacție : aprilie 2005